

ANTONIJA ZARADIJA KIŠ

Egzempli u Senjskom korizmenjaku iz 1508.

Antonija Zaradija Kiš
Institut za etnologiju i folkloristiku
Šubićeva 42
HR 10000 Zagreb
zaradija@ief.hr

UDK: 821.163.42.09-97"15"
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2008-07-08

Sačuvani egzempli u glagoljaškom književnom korpusu predstavljaju izniman i malo znan fragment sveukupne vrlo bogate srednjovjekovne europske egzemplumske književne tradicije.¹

Egzempli u *Senjskom korizmenjaku* pripadaju prijevodu *Quaresimale in volgare*, franjevca konventualca Roberta Caracciola (1425. - 1495.) iz Lecce. Svojim hrvatskim jezikom i glagoljskim pismom, senjski glagoljski egzempli odražavaju Caracciollove smjernice sjedinjavanja usmenoga i pisanoga književnoga izričaja, upućenoga i laicima i svećenstvu koji na popularan, zanimljiv i pamtljiv način podržava pučku bogobojaznost, ali i svakodnevnu etičku i komunikacijsku vezu između propovjednika i pastve.

Od 19 egzemplja iz *Korizmenjaka* koje smo transliterirali prema usustavljenim normama posebno smo se usredotočili na trinaesti, koji je poznat u svim zapadnoeuropskim zbirkama egzemplja pod naslovom *Nezahvalni sin*. Naša smo razmišljanja koncentrirali na pojavnost žabe i njezinu ulogu i simboliku koju nosi u ovoj prilici.

Ključne riječi: egzempli, *Senjski korizmenjak*

Uvodne napomene

Posljednja knjiga senjske glagoljske tiskare, *Korizmenjak*, ugledala je svjetlo dana 17. listopada 1508. Njezina pojavnost u kontekstu hrvatskoglagojske tiskarske proizvodnje knjige je od dvostruke važnosti:

¹ Usp. J. Th. WELTER, 1927.

1. povijesne – knjiga obilježava kraj relativno kratkoga, ali plodotvornoga rada prve glagoljske tiskare na hrvatskom tlu (1494. - 1496.², 1507. - 1508.³),
2. književne – knjiga je, prema Bastanziju,⁴ jedini strani prijevod najpopularnijega talijanskoga propovjedničkoga štiva druge polovice 15. stoljeća Roberta Caracciola, *Quaresimale in volgare*, djela koje je od svoga milanskoga *editio princepsa* iz godine 1474.⁵ pa do sredine 16. st. tiskano u preko stotinu latinskih i talijanskih izdanja.

Riječ je, dakle, o iznimno popularnom tipu štiva, prvom zborniku propovijedi na talijanskom pučkom jeziku⁶ objavljenom u Italiji. Posebnost zbornika nije samo u tome što je to djelo jednoga od najvećih crkvenih govornika koji je nosio epitet *novoga apostola Pavla*⁷ i "čiji su sermoni ekstatički uzbuđivali duhove srednjovjekovne Europe",⁸ već njegovu posebnost valja promatrati u prezentaciji prijelaza iz usmenoga propovjednoga oblika u pisani, odnosno iz pripremljene diskusije (zasigurno napisane) i efektivne usmene izvedbe.⁹ U okrilju ovakve usmeno/pisane kompilacijske kompleksnosti javljaju se i mnoga pitanja poput zamijećenih manjkavosti i unutarnje tekstovne kontradikcije što postaje predmetom recentnih dubljih jezičnih i književno-povijesnih istraživanja.¹⁰

Iako je priređivanje zbornika *Quaresimale in volgare* bilo potaknuto zamolbom napuljskoga kralja,¹¹ doseglo je daleko širu namjenu koju je želio i sam autor, a kako je zapisao u jednoj svojoj posveti,¹² tj. da priređeni tekstovi

² Tijekom ove dvije godine tiskane su dvije knjige, dvije glagoljske inkunabule: *Misal* (1494.) i *Spoivid općena* (1496.) (A. NAZOR, 1993, 245-252; A. KRUMING, 1998, 59-104).

³ Tijekom 1507. i 1508. godine tiskano je pet knjiga: *Naručnik plebanušev* (1507.), *Meštrié od dobra umrtié* (1507./1508.), *Tranzit sv. Jerolima* (1508.), *Mirakuli slavne deve Marie* (1508.) i *Korizmenjak* (1508.).

⁴ Usp. T. MRKONJIĆ, 1998, 109.

⁵ Usp. T. ACCURTI, 1930, 33; S. E. BASTANZIO, 1947, 141.

⁶ Većinu svojih propovijedi Caracciolo je objavljivao na latinskom jeziku.

⁷ Usp. P. KOLENDIĆ, 1930, 171; Z. KULUNDŽIĆ, 1966, 233.

⁸ E. HERCIGONJA, 1975, 234.

⁹ Prema sačuvanim zapisima, popularnost Caracciolovih izvedbi očitovala se u desetinama tisuća nazočnih slušatelja, u masovnom hipnotiziranju, svjedočanstvima izlječenja, obraćenja, pomirenja i sl. (P. KOLENDIĆ, 1930, 171).

¹⁰ Usp. *Thesaurus Exemplorum Medii Aevi*: <http://gahom.ehess.fr/thema/recueil.php?id=37&lg=fr>

¹¹ Usp. B. KUZMIĆ, 2001a, 82-83; B. KUZMIĆ, 2002, 88; B. KUZMIĆ, 2004, 647.

¹² Namjenu propovjednih tekstova, koje je među prvima Caracciolo sam redigirao i pripremio za tisak, pojasnio je u posveti u knjizi *Specchio della fede* za vojvodu Alfonsa od Kalabrije (usp. T. MRKONJIĆ, 1998, 109).

budu i za "laike i za svjetovnjake". Zato nije nimalo neobično što se na popularizaciji ovoga štiva radilo i jezikom (srednjovjekovni talijanski) i uporabom pamtljivih književnih formi – *egzempla*, posebno popularnih propovjednih izražajnih oblika Caracciolova vremena.¹³

Forma i jezik su naročito pridonijeli omiljenosti Caracciolova djela i odraz su, za ono vrijeme, modernoga, zanimljivoga i pamtljivoga književnoga izričaja koje je pridonijelo popularizaciji pisane riječi te Kvarezimalu osiguralo visoko mjesto na listi popularnih knjiga 15./16. st. Da je to doista tako potvrđuje ne samo mnoštvo tiskanih varijanti¹⁴ već i gotovo stogodišnja popularnost Caracciolova Kvarezimala.

Nije zato neobično što su se prevoditeljskoga i priređivačkoga posla Caracciolova djela prihvatili upravo glagoljaši čija je književnost izrazitih pučkih namjera,¹⁵ te su i oni najistaknutiji promicatelji pučke pisane riječi. Senjski glagoljski *Korizmenjak* nam danas svjedoči koliko su glagoljaši bili u tijeku literarnih događanja svoga vremena i izvan granica svoje domovine. Uspjeli su prirediti svome svećenstvu, a posredno i puku, najčitaniju knjigu na razmeđu 15. i 16. st. Sudionici nastajanja senjskoga *Korizmenjaka* (Pero Jakovčić, Silvestar Bedričić, Urban i Tomas Katridarić, Grgur Senjanin) potvrdili su se ne samo u tiskarskom umijeću koje su baštinili od svoga učitelja Blaža Baromića i na ovoj knjizi učinili vidljiv tiskarski napredak¹⁶ već posebice u odabiru popularnoga štiva široke namjene¹⁷ kojim se opravdala učinkovitost, za ono vrijeme zasigurno skupoga projekta kao što je tiskarska glagoljska oficina.

*
* *

Senjskom se *Korizmenjaku* u književnoj povijesti, izuzmemo li Kolendićevu studiju iz godine 1930., nije pristupalo dovoljno "individualno", ni tekstološki ni jezično iako se *Korizmenjak* redovito spominje već više od sto pedeset godina u okviru istraživanja rada senjske tiskare i glagoljskih izdanja,¹⁸ odnosno glagoljske književnosti uopće o čemu postoji pozamašan broj inozemne i domaće literature.¹⁹ U novije vrijeme pak *Korizmenjaku* se pokušava pristupiti iznutra, razotkrivajući njegove tekstološke i jezične vrijednosti i posebnosti ove posljednje knjige senjske glagoljaške tiskare.

¹³ Usp. J. LE GOFF, 1993, 110-113.

¹⁴ Usp. S. E. BASTANZIO, 1947.

¹⁵ Usp. D. FALIŠEVAC, 1980, 76.

¹⁶ B. KUZMIĆ, 2002, 88.

¹⁷ Usp. B. KUZMIĆ, 2004, 648.

¹⁸ I. KUKULJEVIĆ, 1863, 137; Đ. ŠURMIN, 1898, 335; M. SLADOVIĆ, 1856, 265.

¹⁹ Z. KULUNDŽIĆ, 1966, 168-188; usp. B. KUZMIĆ, 2001a, 81-82.

Recentnije jezične studije Borisa Kuzmića nastoje otkriti novu lingvističku perspektivu pristupa senjskome *Korizmenjaku*. Na temelju njih zaključeno je da je *Korizmenjak* "pisan čakavsko-crkvenoslavenskim amalgamom u kojem prevladava čakavski sloj na svim jezičnim razinama": fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj, dok je uporaba crkvenoslavenskih jezičnih specifičnosti izražajno stilsko sredstvo priređivača i prevoditelja *Korizmenjaka*.²⁰ Tako je stilizirana senjska čakavština 16. st., čije je temeljno obilježje ikavsko-ekavski refleks 'jata',²¹ istodobno i odraz slijeda tendencija Carracciolova *Quaresimale in volgare* u apostrofiranju govornoga jezika puka u čemu senjski *Korizmenjak* u punini slijedi original. Kroz jezik se razotkriva uloga priređivača *Korizmenjaka*, njihovo filološko i književno obrazovanje širokih razmjera koji je temelj u pristupu priređivačkoj i prevoditeljskoj djelatnosti uopće. Taj intelektualni posao nije bio ni jednostavan niti bez rizika, no u njega su se senjski tiskari upustili smjelo, odgovorno i znalački što nam i danas, 500 godina poslije, potvrđuje njihova knjiga.

Prilike u Korizmenjaku

Segment koji nas posebno zanima u *Korizmenjaku* su egzempli ili prilike, književna propovjednička forma još uvijek vrlo popularna u vrijeme tiskanja *Korizmenjaka*. Njezinu važnost u okviru propovjedničke i moralno-didaktičke književnosti, s izrazitom pučkom namjenom, među prvima je u našoj književnoj povijesti komentirao Vatroslav Jagić,²² a detaljnije joj se, posebice sakupljački, posvetio Rudolf Strohal na čijoj se građi temelji ova studija.²³

Egzempli su književno srednjovjekovno nasljeđe koje povezuje vremenske tokove te su u suvremenoj književnosti s pravom mogu smatrati vrstom srednjovjekovnih stilskih obilježja.²⁴ Egzempal je namjenska forma pučke književnosti i nezaobilazan strukturalni dio propovijedi.²⁵ Proces oblikovanja propovijedi u koju se ugrađuje oprimjereno iskustvo i baštinjena tradicija je glavni put kojim se egzempli unose u srednji vijek. Posredovanjem paleokršćanske literature, srednji vijek preuzima antičko književno nasljeđe, a

²⁰ B. KUZMIĆ, 2002, 99; B. KUZMIĆ, 2001, 237.

²¹ B. KUZMIĆ, 2001a, 87.

²² V. JAGIĆ, 1867; usp. A. ZARADIJA KIŠ, 2006, 244.

²³ R. STROHAL, 1917, 1918; A. ZARADIJA KIŠ, 2007, 62-70.

²⁴ J. KEKEZ, 1989, 24.

²⁵ Retorička funkcija egzempli u propovijedi može ga odrediti i kao književni žanr. U tom se smislu pitanje žanra i forme egzempli pokazalo "nesigurnim" naročito kada je riječ o teoretskim pitanjima na tu temu, što su i pokazale mnoge diskusije (J. BERLIOZ, M-A. POLO DE BEAULIEU, 1998; P. VON MOOS, 1998, 69).

među njima i egzemple kao izrazit književni oblik koji spaja usmenu i pisanu riječ još u antičko vrijeme.

U senjskom je *Korizmenjaku* zabilježeno 19 prilika koje smo razvrstali u četiri tematske cjeline, slijedeći na izvjestan način europski egzemplarski katalog, *Thesaurus Exemplorum Medii Aevi*.²⁶ Tematske cjeline prilika u *Korizmenjaku* su:

- a) iz života redovnika (svetih otaca) 2, 6, 7, 8, 9, 10, (17), 18
- b) iz života sv. Makarija 5, 19
- c) događaji iz prošlosti 3, 4, 11, 13, 16, 17
- d) iz svakodnevnoga života 1, 12, 14, 15

Na temelju ove jednostavne podjele jasno je da su događaji iz života redovnika, odnosno svetaca bili najzanimljiviji puku, jer su isticali kult ličnosti,²⁷ tj. sveca koji je iako bi zgriješio uspio pronaći način oprosta i postati svecem, odnosno nastaviti služiti Bogu (ako je riječ samo o redovniku). To znači da i običan čovjek ostaje drag Bogu ako shvati svoju pogrešku, čime se ističe vječna prisutnost "straha Božjega" kao temeljnoga pokretača življenja općenito. Na drugom mjestu po brojnosti su egzempli s događajima iz prošlosti. Oni su važni jer su opredijeljeni i vremenski i teritorijalno te se na prvi pogled čini da se tretirani problem tiče neke druge osobe opredijeljene u vremenu i prostoru, ubrzo se ipak uviđa da je problem univerzalan te se odnosi na racionalnu i emocionalnu stranu svakoga pojedinca. Prostorno i vremensko određivanje egzemplara djeluje posebno sugestivno na primatelja poruke, čiji je dojam "straha Božjega" izražajni. Lokaliteti koji se navode u ovim prilikama su: Bolonja, Cluny, Kartaga, Istra, Milano, koji su našem hrvatskom, odnosno senjskom puku izgledali daleko i nedostupno, ali istovremeno i znano, jer je riječ o poznatim lokalitetima koji kao takvi još više potvrđuju vjerodostojnost priče.

Nezahvalni sin ili Čovjek s krastačom

Izdvojiti ćemo priliku br. 13 koja se nalazi u skupini događaja iz prošlosti (c). Prilika *Nezahvalni sin* poznata je u egzemplarskom tezaurusu i pod naslovom *Čovjek s krastačom*.²⁸ Prilika osvjetljava nekoliko suštinskih antropološko-socijalnih problema kao što su odnos u obitelji, bogatstvo,

²⁶ *Thesaurus Exemplorum Medii Aevi* je osmišljen u mnogo širem tematskom i pojmovnom rasponu (<http://gahom.ehess.fr/thema/index.php>).

²⁷ G. STEPANIĆ, 2001, 87-100.

²⁸ Krastača je obična smeđa žaba (lat. *Bufo bufo*, fr. *crapaud*, tal. *rospo comune*, eng. *Common Toad*) poznatija u narodu pod imenom krastača ili baburača.

poslušnost, roditeljska ljubav, odnos prema starima itd. Dinamika prilike i njezina ključna točka iskazana je pojavnošću *dijabolične životinje* – žabe krastače. Svojim prirodnim izgledom krastača je sinonim za ružnoću i gadljivost, a njezina prisutnost je upozorenje na Božju kaznu za počinjeni grijeh.²⁹ Ona je tako utjelovljenje pohlepe i gramzljivosti.³⁰

Na temelju detaljnih tekstoloških istraživanja nad egzemplima, provedenih krajem osamdesetih godina 20. stoljeća, kada se kreće u sustavno međunarodno klasificiranje i analiziranje europske književne egzemplumske tradicije kao internacionalne humanističke kulturalne poveznice, ustanovljeno je da je motiv čovjeka s krastačom, vrlo star te da mu paralele valja tražiti u istočnjačkim pričama, pa čak i u mitovima američkih Indijanaca.³¹ Prototip priče nalazimo u međunarodnom katalogu Anttija Aarnea i Stitha Thompsona pod brojem 980D u skupini "nezahvalni sin" kako je naslovljena i naša prilika u dosadašnjim rijetkim studijama.³²

Europska se književnost susreće s motivom *nezahvalnoga sina* kroz 13. st., i to pojavom egzempluma kao edukativno-moralizatorske književne forme, auditivne namjere,³³ i ključnoga dijela srednjovjekovnih propovijedi.³⁴ Motiv se dalje pojavljuje u kazališnoj formi moraliteta, posebice u Francuskoj, ali i u stihovima i kao balada, naročito u Engleskoj, dok je u braće Grimm motiv poznat u pripovijetci (br. 145) "Nezahvalni sin" (*Der undankbare Sohn*). Grimmove je verzija uzeta iz zbirke šaljivih i ozbiljnih priča, *Schimpf und Ernst*, publicirane u Strasbourgu godine 1522. čiji je autor Johannes Pauli (1450/54. - 1530.), franjevački propovjednik iz Alzasa.³⁵ Isti je motiv prepoznatljiv i u zdravicama Martina Luthera.³⁶

²⁹ Isti motiv često varira sa zmijom koja također pripada kategoriji dijaboličnih životinja.

³⁰ Starije i izbljedjelo simboličko značenje, krastači pridaje kraljevske epitete. Rijetka heraldička istraživanja ranoga srednjega vijeka pokazala su da je u Zapadnoj Europi krastača bila kraljevski simbol (J. CHEVALIER - A. GHEERBRANT, 1994, 302), sve dok to nije postao ljičlan. To je vidljivo na medalji pronađenoj u grobu franačkoga kralja Childerika (Hilderika) i na stijegu njegova nasljednika Klodviga (J. THOMAS, 1851, 1-7). U istom se kontekstu valja prisjetiti i Grimmove bajke *Žabac-kraljević*.

³¹ J. BERLIOZ, 1990, 170, 196.

³² R. STROHAL, 1918, 70; J. KEKEZ, 1989, 40.

³³ J. LE GOFF, 1993, 110-113.

³⁴ Riječ je o propovijedima cistercitskoga redovnika Cezara od Heisterbacha (†1240.) (F. WAGNER, 1973, 79-95), te dominikanaca Stjepana Burbonskog (oko 1190.- oko 1261.) (R. SCHENDA, 1983, 511-519), Tomasa od Cantimprea (oko 1201.- oko 1270.) (P. HERMANT, 1937, 329-393), Ivana Gobia Mladeg (†oko 1350.) (M-A. POLO DE BEAULIEU, 1999) te Svetoga Bonaventure, franjevca (oko 1221.-1274.) (J-G. BOUGEROI, 1963).

³⁵ J. BERLIOZ, 1990, 170.

³⁶ Usp. M. LUTHER, 1992.

Istraživanja geneze *Čovjeka s krastačom*³⁷ pokazala su da je početkom 13. st. Zapadom počela kolati neobična priča o čovjeku koji je prodao sva materijalna dobra kako bi priskrbio sredstava i dobro oženio sina, nakon čega, umjesto bilo kakve zahvale, biva istjeran iz kuće te lišen svake ljubavi što ga dovodi do duhovnoga i materijalnoga siromaštva. Nakon što ga sin nevoljko jedva nahrani, skrivši pritom obilnu trpezu pred ocem, želeći ju pojesti sam sa ženom, velika žaba krastača, u koju se jelo pretvorilo, skoči mu na lice (prema nekim verzijama zmija mu se omota oko vrata). Tako iznakažen, nigdje ne nalazi pomoći, i ne može više živjeti ni među ljudima.³⁸ Prilika, dakle, upozorava na pohlepu i gramzljivost te njihove posljedice kao teško premostivo obilježje ljudske naravi, koje se vrlo strogo kažnjava.

Kako prilika simulira stvarni događaj potvrđen u vremenu i prostoru, što je bitna odlika egzempla uopće, eksplikativno je i efikasno propovjedničko sredstvo. Cijela priča inzistira na strašnoj kazni Božjoj koja je snašla jednu prosječnu osobu, što zahtijeva logika egzempla uopće. Opće pravilo je tako vizualizirano posebnim očitovanjem u kojemu je potvrda realnosti događaja presudna za slušatelja, jer njome uvjerljivo dominira strašno zlo. Niti jedan autor ili pripovjedač nije vidio čovjeka s priljepljenom žabom na licu, ali je redovito znao nekoga tko ga je vidio. U tome je sadržana potvrda istinitosti prema kojoj i lokaliteti variraju u različitim varijantama ove prilike,³⁹ pokušavajući se znanom zemljopisnom identifikacijom što više približiti slušatelju.

U našem primjeru, a prema talijanskom predlošku, događaj se zbio u gradu koji se zove "montana v stranahъ одъ isrie (*sic!* istrie)", i to godine 1453. Za slušatelja kojemu je namijenjena prilika, riječ je o znanom gradu Motovunu (tal. *Montona d'Istria*) i vremenu kada su Istrom, često harale različite zarazne bolesti poput kuge, kolere, malarije i koje su pustošile gradove i sela.⁴⁰ U tom su kontekstu poglavito bili spominjani istarski gradovi Pula, Motovun, Buje i Umag.⁴¹

Zašto krastača?

Posebnost prilike je pojava žabe koja se vrlo rijetko spominje u "animalističkim" prilikama. Pojavnost žabe u ovom egzemplu postaje jasnija

³⁷ J. BERLIOZ, 1990, 169-203.

³⁸ Postoje verzije u kojima se pod izvjesnim uvjetima koji su odraz pokajanja, sin oslobađa životinje.

³⁹ Lokaliteti koji su navedeni u autora iz bilj.11 spomenutih autora su pokrajina Moselle, kraj oko Kölna, Vézelay u pokrajini Bourgogne, Chinon u pokrajini Touraine, zatim Normandija, pa čak i Pariz.

⁴⁰ D. ALBERI, 1997, 1420-1434.

⁴¹ A. ZARADIJA KIŠ - S. FATOVIĆ-FERENČIĆ, 2007, 68-69.

tek ako se prisjetimo nasljedovanoga i zaboravljenoga mišljenja iz antičkih vremena prema kojima žaba svako jutro odmjeri svoju dnevnu količinu hrane tako što prednjim kracima nastoji zgrabiti što više zemlje.⁴² Krastača je time dovedena u vezu s lihvarenjam i zelenaškim poslovima kako ju je prikazao i Hieronimus Bosch (1450. - 1516.) na slici *Smrt i škrtac*. To "jaderno čudovište blagih očiju", kako krastaču doživljava Victor Hugo, pojavljuje se u osudi proždrljivosti, nezastitosti i pijanstva. Krastača je u egzemplu čvrsto povezana s tijelom čovjeka kojega iznakazi. Ona je vizualizacija nekih bolesti, ali i karakternih deformacija. Valja naglasiti da žaba krastača (lat. *Bufo bufo*) kao dijabolična životinja, svojim bradavičastim, nadutim i ljepljivim izgledom tijela, asocira na tumor, izrasline i otekline koja se pojavljuje na licu ili vratu. U tom je smislu idealan primjer evokacije nepoznatih, ali zastrašujućih bolesti i tjelesnih deformacija kojih se može osloboditi jedino Božjom voljom. U srednjem vijeku *žabica* je općeniti sinonim za manji tumor kao što je i *rak* sinonim za ranu,⁴³ dok je gnojni prišt slikovito nazvan "krastača" čime je ta životinja postala sinonimom bolesti kože, posebice kože lica.

Tema transformacije hrane u dijaboličnu krastaču nerijetko je prikazivana u zapadnoeuropskoj književnosti kroz 13. st., jer se hrana općenito doživljavala kao mogući uzrok bolesti i deformacija lica s obzirom na to da joj se najčešće pristupalo gramzljivo.⁴⁴ Krastača je tako postala inkarnacija grijeha koji nastaje u dodiru psihološkog/ljudskog i svetog/Božjeg.⁴⁵ U zoometaforičkoj perspektivi, krastača predstavlja kompleksna stanja nepoznate bolesti kod koje je popratni psihički poremećaj naj slikovitije predočiti životinjom.

Tema *čovjeka s krastačom* širokih je razmjera te se susreće u razrađenim pripovijetkama u kojima sebični, oholi i gramzljivi bljuju zmije ili krastače, ili oboje. Paradoksalno ostaje ipak to što se genealogiji ove teme pristupa(lo) ne tako često bez obzira što podastire dva vječna problema ljudskoga roda: nezahvalnost djece, nebriga za roditelja (starce). Razlog tomu valja tražiti u potresnoj slikovitosti i razumljivosti problematike prisutne kroz sve naraštaje i vječno prisutne u ljudskoj podsvijesti poput neizlječiva tumora. S njim, kao i čovjek s krastačom, generacije žive. Riječ je, dakle, o generacijskoj obiteljskoj

⁴² J. BERLIOZ, 1990, 191.

⁴³ S. SONTAG, 1979, 16-17.

⁴⁴ Ph. ARIÈS - G. DUBY, 1999, 447.

⁴⁵ Uz to valja napomenuti da se tema tzv. životinje-hvatalice javlja i u drugim civilizacijama (J. BERLIOZ, 1990, 195-196) te da nije osamljena niti se iznenada pojavljuje u europskom srednjovjekovlju (Ch. POULAIN, 1980, 4-12).

psihološkoj drami⁴⁶ utemeljenoj na četiri ključna pojma (hipergamija, dobročinstvo, izgon roditelja, kućni matrijarhat) koji otvaraju izravno pitanje i naše svakodnevice: je li odbacivanje roditelja ekonomska ili socijalna potreba?...

Moralna poruka osvješćivanja i pravila poštivanja, koju nosi prilika o nezahvalnom sinu, prepoznatljiva je u svim društvima i odraz je društvenih promjena i odnosa koje imamo prilike i danas vidjeti i o njima slušati.

Zaključak

Zanimljivost, kompleksnost i posebice efektivnost egzempla kao male književne forme valja promatrati kroz nekoliko aspekata: vizualni, zbog svoje slikovitosti i jednostavnosti, psihološki, zbog svoje uvjerljivosti i moralni, zbog poučnosti i pokušaja sprječavanja realizacije crnih strana ljudske prirode.

Zato nije neobično što se početkom osamdesetih godina 20. stoljeća, kada naglo raste interes za medievistiku, intenzivno počelo zanimati za egzemple, ne toliko kao psihološku društvenu "ljekariju", već kao temeljni stilski i formativni književni segment unutar propovjedničke književnosti zapadnoeuropskoga srednjovjekovnoga prostora. U tom je smislu pokrenut i međunarodni projekt koji je utemeljen na ideji internacionalizacije istraživanja egzemplumskoga književnoga fenomena kojemu je temelj postavio Jean Thiebaut Welter knjigom *L'exemplum dans la littérature religieuse et didactique du Moyen âge* (Prilika u srednjovjekovnoj religioznoj i didaktičkoj književnosti, Paris/Toulouse 1927). Ovim radom autor nije samo rasvijetlio kompleksnost egzempla kao zanimljive i efektne književne forme već je za nju pokrenuo zanimanje u mnogo širim razmjerima. Tako je pokrenuta međunarodna diskusija oko problematike egzemplumske forme, odnosno žanra kamo ga usmjeruje retorička funkcija u propovijedi. Utvrđivanje žanra i forme egzempla pokazuje se "nesigurnim" naročito kada je riječ o teoretskim pitanjima na tu temu, što su i pokazale mnoge plodotvorne diskusije. U tom je smislu ova književna problematika okupila poveći broj istraživača čijim se istraživačkim radovima sve više rasvijetljavaju mnoge katkad i neprimijećene književno-teoretske i povijesne zanimljivosti. (Usp. *Les Exempla médiévaux: Nouvelles perspectives*. [ur. Jacques Berlioz i Marie-Anne Polo de Beaulieu]. Paris, 1998.).

⁴⁶ Usp.: Braća Grimm, *Nezahvalni sin*; Charles Perrault, *Vile*; Ivana Brlić-Mažuranić, *Šuma Striborova*.

Grupa istraživača srednjovjekovnih egzempla djeluje unutar istraživačke skupine za povijesnu antropologiju zapadnoeuropskoga srednjovjekovlja koja pak djeluje u Centru za povijesna istraživanja (Centre de recherches historiques, Paris). Dosadašnjim istraživanjima egzempla stvorio se golem književni korpus (uglavnom na latinskom jeziku) za čije su znane dijelove već neki folkloristi 19. st. pokazivali istraživački interes u smislu upoznavanja srednjovjekovne "popularne" književnosti.⁴⁷ Do danas se taj broj popeo na desetke istraživača, posebice u Francuskoj, Italiji, Velikoj Britaniji, Njemačkoj i Švicarskoj te i u Kanadi, Americi pa čak i u Australiji koji se bave istraživanjem i izdavanjem ove vrste tekstova. Istraživanja su usmjerena u 3 pravca:

1. Kritička izdanja najvažnijih zbirki egzempla
2. Elaboracija indeksa egzempla i konstitucija tezaurusa srednjovjekovnih egzempla
3. Istraživanje sadržaja egzemplarskih priča, prema njihovim različitim bliskostima i dodatcima

Namjera cijeloga projekta je stvaranje čvrste istraživačke baze utemeljene na klasičnoj erudiciji; time se želi omogućiti brz i efikasan pristup imponantnom korpusu srednjovjekovnih egzemplarskih priča, ali i potaknuti razmišljanja o prirodi, funkciji i važnosti tih priča. Dugoročno kulturno obilježje ovakve suradnje je brža razmjena znanstvenih spoznaja te stvaranje bogate mreže znanja.

Naši se stručnjaci nisu pronašli u ovom projektu. Pitamo se radi li se tu o nedovoljnoj informiranosti ili je posrijedi nezainteresiranost za medievističku međunarodnu interdisciplinarnu suradnju. Činjenica je, međutim, da hrvatska srednjovjekovna književnost kroz svoj jedinstveni autohtoni glagoljaški izričaj obogaćuje egzemplumsku europsku književnu tradiciju izranjajući iz nje same, no dajući joj poseban obol. Čvrsto ispreplitanje slavenske književne tradicije i zapadnoeuropskih književnih dosega odraz je jedinstvenoga duhovnoga prostora na kojem su se naši glagoljaški literati aktivno priključili onovremenom kulturnom izričaju, nimalo ne zastajkujući za književnim trendovima svoga vremena.

A naši se pak naraštaji nedostavno priključuju ovovremenom istraživanju srednjovjekovlja, a nikako razbuktalim zapadnoeuropskim medijevistički istraživačkim putovima na kojima bi valjalo mnogo toga razotkriti i za koje je hrvatsko područje u konkretnoj egzemplumskoj problematici još uvijek velika nepoznanica.

⁴⁷ U tom su kontekstu i Vatroslav Jagić i Rudolf Strohal bili europski i hrvatski pioniri na znanstvenom putu egzemplumskih spoznaja.

Dodatak: Transliterirane prilike u *Senjskom korizmenjaku*.

Transliteracija glagoljskoga teksta prilika u latinički učinjena je prema usustavljenim transliteracijskim normama: "jat" = ê; "št" = ê; "đerv" = j; ju = ju; puni poluglas u obliku štapića = Ъ, a reducirani je u obliku apostrofa. Velika slova su zadržana kao u originalu, a točka u sredini retka jedini je interpunkcijski znak kao i u glagoljskom tekstu. Znakom // bilježi se novi redak, a u okruglim su zagradama () dane brojevne vrijednosti glagoljskih slova i razriješene su skraćene riječi.

Uz naslov svake prilike koji je preuzet od Strohala, u uglatim je zagradama označena originalna paginacija iz Korizmenjaka, a potom su dodane stranice prema pretisku iz 1981. godine.

1. *O bogatašu i ubogom postolaru (8d/1 i 9a/27), str. 16-17*

Čte se v// životi s(vet)tiħь o(ta)сь da biše ·a· (= 1)// bogataсь ki se pregovaraše// сь ednimь ubogimь susêdomь// postolaromь · bogati imiše// ·g· (= 4) sine trь ·b· (= 2) rabini ·b· (= 2) junaka// treь ·g· (= 4) hъere i svoju ženu ·tu//ko da ihь biše v hiži ·dī· (=15) a z//da sliši ričь čudnu Govo//raše bogati v sêbi · ja ima//mь činiti tračeneь ·g· (= 4) mь sinomь// ja imamь otdati ·g· (= 4) hъere i c//iča toga živie v hiži s//voei priprosto · zato za lak//omiju postavlašê na stol//u svoemь ·a· (= 1) vrčь vina a ·v· (= 3) vo//de za učiniti malo strat//iti · a onь ubogi imiše v hiži// svoei dobarь kruħь dobro vi//no belo i črvleno i vazda pr//ipravlašê k stolu svoemu// dobriħь jistvinь vь obilji// i ako ki ubogi klčaše pri vr(a)t//ihь vazda mu dadišê alm//uštvo · Da edanь danь opita// ta vlastelinь toga ubog//a postolara tr mu rečê Pr//iêt(e)lju moi dragi ti si edanь// velikь manenikь · ti si ubogь i// vsaki danь ti imašь v tvoei// hiži gibь · mesa · sira i vočj//a svakoga · i ča veče ako vs//i galjufi toga grada ·r· (= 100) kr//at bi na danь prišli k tvoei h//iži vazda bi imь dalь alm//uštvo O ubogi životь tvoi// ne spominaš se od tvoihь hъerь// da ne te se moči oddati i ote// poiti v zalь putь · Ê ki imamь// ·dī· (= 15) tisučь dukatь vridno//sti ne bimь činilь toliko tr//ačene O veliki i pravdêni b(ož)e// Počkai počkai · Koliko veče// ubogi davaše · toliko vs//aki danь mu blago rastiše// toliko da odyda ·z· (= 9) hъerь ob//ilno i počteno · a bogati vs//aki danь ubožaše · Nigda bi//še pokrad(e)нь · a nigda oganь po//žgaše hižu A nigda gra//dь potuciše žito i v(i)no Ti//mь zakonomь da vь malo letь pr//ide v toliko ubož(a)stvo i ni//četu da nemu bi potriba pro//s(i)ti almuštvo od bližikь// svojihь i tako staše v kuči// zatvoreнь i do konca odda ·b· (= 2)// hъeri svoi za dva sina ono//ga ubogoga · a edna negova// hъi bi bludnica · četrtu h//čerь učini koludricu za vo//lju glada ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 3

Tekst: *Era uno ricco chi combatteva ogni giorno con un suo vicino poverello artigiano. El ricco avea quattro figlioli, due schiave, dui servi, quattro figliole e la sua donna: in tutte erano in casa circa quattordici. El povero avea nove figliole, tri figlioli, u Una serva e la donna sua: erano in casa circa quindici. Or aldi cossa marevigliosa. Dicea el ricco dentro di sé: "Io ho a far le spese a quattro figliuoli, ho a maritare quattro figliole"; però in casa sua vivea a la contadina per miseria, una incristara de vino in tavola e tre de acqua a far bone spese. El povero avea in casa bon pane, bon vino bianco e vermeglio e sempre apparecchiata la mensa cum bone vivande in abbondanza. Qualunque povero battesse all'usso sempre iè dava elemosina. Or un zorno questo zentiluomo dimandava questo calzolaro poverello e iè dice: "Amico bello, tu se'un grande pazzo; tu se' povero e ogni giorno hai pesci, carne, caso e frutti in casa tu, e più sorte. Se tutti li galioffi di questa terra cento volte per giorno vegnessono a casa tua, sempre iè daresti elemosina. Povera vita tua! No te ricordi tu de le tue figliole, che non se potranno maritar ed andranno in cattiva via? Io chi ho quindici migliara de ducati in valore, non farebbe tante spese!" O grande e iusto Idio! Aspetta. Quanto più el povero donava, tanto ogni giorno cresceva più in roba, intanto ch'el maritò nove figliole grassamente e con onore. El ricco ogni giorno impoveriva: ora era robato, ora el foco gli brusava le case, ora la tempesta levava le biave e lo vino, per tal modo che in puochi anni venne a tanta povertà e miseria che gli conveneva dimanadare elemosina a li parenti. Stava recluso in casa per vergogna. Finalmente, el maritòe due sue figliole a dui figlioli di quel povero; divenne, l'altra di quelle, meretrice; la quarta se feci monaca per forza de fame.*

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito; Introduzione, R. Mordenti*. Galatina 1993: Congedo. *Quaresimale in volgare*, str. 97-98.

2. Jedan starac kušao je muke u čistilištu (19a/17-b/33), str. 37

Od kuda se čte da biš//e ·a· (= 1) s(ve)ti o(ta)сь obnemočalь veče// ·d· (= 5) letь vazda v postêli// za teške bolezni od boka i g//utъ vsaki danъ plakašê i b//olaše tužeçi se na b(og)a gov//oreçi · b(ož)e zač mi daešъ tolik//u muku ko zlo učinil sam ê// I večo kratъ anĵ(e)l mu se êvl//aše govoreçi · Imii strplê//n'e začъ oče ti manka ·b· (= 2) lêti// trpiti pokoru ali za bolê// reçi činiti za tvoe gr(i)he k oni//mъ petimъ ke si strpilъ · A o(ta)сь// nemočni slišavši to stis//kaše ruci i kričaše na nebo ka//ko ·a· (= 1) lavъ B(ož)e milosrdie uč//ini nad manu ·

Rêčê mu anĵ(e)ľ// Učini ovako oberi ki del ti e// drago od(ь) oviju d(ь)viju · ali t//i stati ·b· (= 2) leti va voi nem//oči · ali stati ·b· (= 2) dni v muki// od' očiščēnê · I tada starac// vазъ vesel odg(o)vori da v//ele brže oču stati ·i· (= 10) let// v mukahъ nerъ va noi nemoči v// koi biše stalъ ·d· (= 5) letъ · tako// usnu i tudie vze anĵ(e)ľ d(u)//šu negovu i ponese ju v muku// od' očiščēnê pokaza mu stra//šnostъ i učini ga vlisti v//a onъ oganъ goruči · da kada č//uvši edno malo one muke že//stoke počē kričat · aime aim//ê ne veče ne veče · I tudie an'//jelъ pokaza mu se i reče · ča t//i e o(t)čê · aime reče onъ ti si mê// prehinilъ · ti si mi obečalъ nê//go ·b· (= 2) uri ovdi stati a ti s//i me ovdi ostavilъ veče z//a ·č· (= 1000) letъ · Tada anĵ(e)ľ mu pri//seže da ni prebivalъ veče o//d' ·b· (= 2) uri · Paki ga opita očet//e li vi o(t)če ostatici ovdi · ne// za ljubavъ božju · odgovori// onъ staracъ pakı vredъ vred// prosimъ te pones(i) mê v moju pos//telju · Da ti očešъ stati n//emočanъ dvi leti · do dne su//dnega volimъ stat' v nêmo//či nerъ stati za ·b· (= 2) uri ovd//i va toi muki ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 11

Tekst: *Onde el se recita che uno santo padre era stato attristato più de cinque anni continui nel letto per gravi dolore de fianchi e di gotte; ogni giorno piangeva, dolevasi e lamentavasi de Dio dicendo: "O Dio, perché me dai tanta pena? Che male ho fatto io?". Più volte el bono angelo glie apparve dicendo: "Abbi pazienza, perché manacano ancora dui anni de penitenzia da fare per i tuoi peccati appresso a queglii cinqui che hai sopportato". El padre enfermo, addendo questo, strengeva le mane e cridava verso el cielo a modo de leone: "O Dio, misericordia!". Dissegli l'angelo: "Fa cossì, elègite qual parte te piace di queste due: over star dui anni in questa enfermitade, over star dui giorni in Purgatorio". Or el vecchio tutto alliegro risposi che più tosto volea star dieci anni in Purgatorio ca dui anni enfermo come prima. se indormizò poi, e di subito l'angelo menò ľanima al luoco del Purgatorio; mostrogli quella terribeltade e fecilo entrare in quel foco ardentissimo. Sentuto ch'el l'ebbi un puoco di quella pena acerba, cominzò incontamente a cridare: "Aimé, aimé! Non più, non più!". Ed ecco lo angelo presto gli apparve, dicendo: "Che hai tu, padre?". "Aimé – disse lui – tu me hai tradito! Tu me promettessi non lassarme più de due ore e non più, e me hai lasciato più de mille anni!". Allora l'angelo iè giurò ch'el non gli era stato più de due ore. Poi lo adimandò: "Volete vui, padre, remaner qua?". "Non, per ľamor de Dio! – risposi quel vecchio – ma presto, presto, ti prego, portami al mio letto!". "Ma tu starai enfermo dui anni", disse l'angelo. "Non solamente dui anni – rispuosi lo enfermo –, ma per insino al giorno del iudicio sono contento, più presto ca ristar due ore in questa pena".*

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito; Introduzione, R. Mordenti*. Galatina 1993: Congedo. *Quaresimale in volgare*, str. 116-117.

Slični tekstovi u rukopisima i pretiscima: *Johannes Gobi Junior, Scala coeli*. [ur. Marie-Anne Polo de Beaulieu], Paris 1991: Centre national de la recherche scientifique, str. 905; *Arnoldus Leodiensis, Alphabetum narrationum*. [ur. Colette Ribaucourt, u tisku], Turnhout 2008: Brepols; *Compilacio singularis exemplorum*. [Ms. Tours], fol. 68; *Humbertus de Romanis, Liber de Dono timoris*. (ms. lat. 15953, Paris, BnF), fol. 197; *Stephanus de Borbone, De septem donis*. (ms. lat. 15970, Paris, BnF), fol. 157c; *Jacobus de Voragine, Legenda aurea*. [ur. Giovanni Paolo Maggioni], Firenze 1998: str. 298.(usp. *Jacques de Voragine, Légende dorée*. [ur. Alain Boureau], Paris 2004.: Gallimard, str. 298).

3. Sin brzo zaboravio mrtva oca (21a/35-b/28), str. 41

Biše ·a· (= 1) mladičъ š//tudiêlъ v boloni · pridê mu// ·a· (= 1) dan ·a· (= 1) listъ i počê ga čt//ati V nemъ pisašê tvoi o(ta)съ e// umrlъ na ·i· (= 10) · d(a)нъ ovoga misec//a · a ta sê počê plakati · aim//e o(тъ)če moi i pr(o)č(a)ê Paki čte mal//o na prvo trъ naide kadi do O//stavil ti e edno trs(ъ)e i edn//u kuću lipu · ta počê vzd//ihati a ne plakati veče · ta//ko počnê govoriti o(тъ)če moi ko//l(i)ko si bilъ dobarъ Čtê napri//dъ trъ naidê · tvoi o(ta)съ ti e os//tavilъ ·v· (= 3) tisuča dukat i// ostavil te e sv(o)ga (?sic!) reda i// g(ospo)dina nad vsim ta v(e)če nê// plače ni vzdîšê · da govor//i O b(ož)e bl(agoslovle)na budi d(u)ša moga o//(тъ)ca Zove tovarišê i poidê// jisti nategnê beritu na o//či malo govori i proč(a)ê Od'an//le do ·a· (= 1) misecъ poide domomъ// v parmu i ondi sê oblče lip//o Vsaki danъ grediše s sv//oimi tovariši s kragulêмъ// triiumfajuči nigdarъ nigd//arъ ne učini reči ednu zdrav//u mariju za d(u)šu svoga o(тъ)ca ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 12

Tekst: *Egli era un giovinetto studente a Bologna; gli venne una lettera e legge: "Tuo padre è morto, a dieci giorni di questo mese el mancò". Costui cominzò a lacrimare: "O padre mio!" etcetera. Poi legge più oltra, e dice: "Te ha lasciato una possessione ed una casa bella". Costui cominzò a sospirare e non pianger più, e dice: "O padre mio, quanto eri bono!". Va più oltra e legge: "Tuo padre te ha lascato erede suo e te ha donato tre milia ducati e ha fatto certi legati: del resto te lascia erede e messere". Costui non piange né anco sospira più, ma dice a Dio: "Sia benedetta l'anima sua!". Chiam'ì compagni,*

vane a disnare; portava la berretta sopra li occhi, parlava puoco, etcetera. Da lì ad un mese tornò a casa, cioè a Parma, e ive se vestì nobelmente. Ogni giorno con suoi compagni andava a sparviero triunfando. Mai, mai non fece dire una Ave Maria per l'anima del padre! Tuo danno: robba, scacca, inganna per ingrassar figlioli. Basta.

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito; Introduzione, R. Mordenti.* Galatina 1993: Congedo. *Quaresimale in volgare*, str. 120.

4. Milostinja koristi i mrtvacima (21d/15-32), str. 42

Sliši ča govori pe//sarъ Klunacensъ dokturъ · da// ·a· (= 1) tržacъ činaše kopati ed//anъ vrhъ znimljuči srebro ž n//ega · pade vêci dêlъ onoga// vrha i pokri mnoziĥ ondi i o//noga tržca · žena negova m//naše da e mrtavъ Vse ·a· (= 1) lê//to davaše ·a· (= 1) hlibъ velikъ i// edanъ vrčъ vina vsaki danъ// i ednu sviću v almuštvo z//a negovu d(u)šu samo ·a· (= 1) d(a)nъ ne ·// na glavu l(ê)ta ljuđi kopaju//či ondi naidoše ga živa · i on'// pripovidaše da ·a· (= 1) ditičъ v//saki d(a)n nošaše mu ·a· (= 1) hlib i ·a· (= 1)// vrčъ vina i ednu sviću sam//o ·a· (= 1) dan' ne ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 14

Tekst: *Recita Piero Cluniacense, dottore reverito, che uno mercadante facea cavare argento da un monte. Cascò una grande parte di quel monte e assai furono seppelliti ivi sotto; la donna del mercadante, credendo che il marito fusse morto sotto quella ruina, per tutto un anno ogni giorno daseva una elemosina di pane e vino e una candela per l'anima del marito, eccetto uno solo giorno. In capo de l'anno ricavando li abitanti di cerco quel monte, fu attrovato questo mercadante vivo, e referiva come ogni giorno una giovane glie portava pane e vino e una candela accesa per lumme: non falli mai, eccetto un giorno.*

Izvori: *Vitae Patrum* [Patr. lat. 189, col. 911]

Slični tekstovi u rukopisima i pretiscima: *Johannes Gobi Junior, Scala coeli.* [ur. Marie-Anne Polo de Beaulieu], Paris 1991: Centre national de la recherche scientifique str. 477; *Acta sanctorum: Vita Johan. Elemos.*, janv., II, p.508b, n° 49; *Gregorius I Magnus papa, Dialogi*, IV, 55. [ur. Adalbert de Vogüé], *Sources chrétiennes* 260 i 265, Paris 1979; *Vitae patrum* [Patr. lat. 73, col. 361]; *Petrus Damiani, De bono suffragium* [Patr. lat. 145, col. 567]; *Petrus Venerabilis, De miraculis* Lib.II. [ur. Denise Bouthillier], *Corpus Christianorum, Continuatio Medievalis* 83, Turnhout 1988.

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito; Introduzione, R. Mordenti*. Galatina 1993: Congedo. *Quaresimale in volgare*, str. 121.

5. Sv. Makarij razgovara s glavom jednoga poganskoga popa (24d/22-25a/16), str. 48-49

Čte sê v životi s/(ve)tiĥь o(ta)сь da edanъ tratъ hod//êċi s(ve)ti makarii po ednoi pu//stini naide ednu glavu m//r(ь)tvaċku i rinu ju ĉaromъ · a gl//ava tud'e poĉa govor(i)ti O//stavi me s miromъ ê sam' gl//ava ednoga popa pogansko//ga tr samъ stala ovdî v(ь) o//voi pustini · ovdî ĉinimъ s//ada moju pokoru i znai o(tь)ĉê s/(ve)ti kada ĉinišъ niku molitv//u onda imamo dai niko ohlae//nie Reĉe s(ve)ti Makarii · ka e ta// tolika muka O oĉe reĉê onъ ko//liko e više nebo od zêmle to//liko e visoka glubina ogne//na pod nogami i vrĥъ glave// naše Dobro da e istina da// pogani ki nismo znali b(og)a im//amo manju m(u)ku nego krstĵan//i ki su znali b(og)a a nisu spl//nili zapovedi negove I kad//a su osueni dobro žgani og//nem a tada ihъ vrĥu v(ь) ednu s//tudenъ vêliku i strašnu k//a e toliko strašna i moĉna d//a ako bi se ·a· (= 1) vrĥъ vrgalъ og//nenъ vas bi se v ledъ obrati//lъ ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 19

Tekst: *Se legge ne la Vita d'i santi padri che una volta santo Macario camminava per un deserto, e trovò una testa de morto, e la squassava con bastone. El capo subito cominzò a parlare e a dire: "Non fare! Io fu' sacerdote pagano e stetti già in questo loco; qua fazo ora la mia penitenzia, e sappi, padre santo, che quando fai orazione, pur abbiamo refrigerio". Disse santo Macario: "Quale è questa sì grande pena?". "O padre – dice costui – quanto è alto el cielo de la terra, tanto è alto e profundo el fuoco sotto i piedi e sopra el capo nostro. Bene è vero che nui pagani, chi non abbiamo conosciuto Dio, abbiamo menor pena ca li cristiani, che hanno inteso Dio e non hanno impitto i suoi comandamenti. Or quando i dannati son bene arsi dal fuoco, son poi gettati in uno freddo grandissimo ed intollerabile, chi è cossì terribele e forte, che se uno monte gli fusse gettato dentro se convertirebbe in giaza".*

Izvori: *Vitae Patrum* [Patr. lat. 73, col. 797-798].

Slični tekstovi: *Jacobus de Voragine, Legenda aurea*. [ur. Giovanni Paolo Maggioni], Firenze 1998: str. 150-151; *Arnoldus Leodiensis, Alphabetum narrationum*. [ur. Colette Ribaucourt, u tisku], Turnhout 2008: Brepols; *El libro des los Exemplos*. [ur. Pascual de Gayangos y Arce]. U: "Ders. Escritores en

prosa anteriores al siglo XV". Madrid 1860: Biblioteca de Autores espanoles, str. 392 ; *Le "Speculum laicorum". Édition d'une collection d'exempla composée en Angleterre à la fin du XIIIe siècle*, [ur. Jean-Thiébaud Welter], Paris 1914; *Iacopo Passavanti, Specchio di vera penitenza*, [ur. M. Lenardon], Firenze 1925.: Libreria editrice fiorentina, str. 52-60.

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito; Introduzione, R. Mordenti*. Galatina 1993: Congedo. *Quaresimale in volgare*, str. 127-128.

Prijevod: *Jacques de Voragine: Légende dorée*. [ur. Vincent Bardet i Jean-Louis Schilege], Paris 1998: Seuil, str. 86.
Komentar: Sličan se egzempal nalazi u istom Caracciolovu korpusu. Cf. Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 45.

6. O mrtvoj ženi (25c/3-28), str. 50

Čte se edna prilik//a čudna. biše v držan'i rim//skomъ edna gospa plemênit//a žena ednoga viteza pleme//nita · lipa i narêšena v(ъ) ob//lčen'i · i v ne živlen'i bi ub'en//a i vržena v slamu v(ъ) ednoi// pusti kući I po nekoliko dan'// · a (= 1) opatъ s(ve)ta života naid//e to telo raneno pokriveno v//se to nečistimi i smrdečim//i črvi · poide na placu i zva// vse mladihъ govoreči · hod//ite brzo oču vamъ pokazat//i edno lipo stvoren'e · a mlad//i k(a)k ki · želiju viditi gred//ihu za nimъ · i k(a)da pridošê k t//omu mêstu ta opatъ vzd//vignu to t(ê)lo i nasloni e i r//ečê imъ O mladi taščinci O m//anêno ludo tovarištvō · i t//u počanši od glave po vs(i)h// udihъ pokaza im' od' ednoga p//o ednomъ vse črvi kiplaše Odanle oni mladci smišla//juči nečistotu sega svit//a i kr(a)tko živlen'e obr(a)tiše se// k g(ospo)d(i)nu b(og)u i pr(o)č(aê) ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 20

Tekst: *El se recita uno exempio maraviglioso. Era nella campagna di Roma una contessa, donna di un cavaliere, ricca, zentile, bella, tutta delicata e polita nel vestire e nel suo vivere: fu assassinata e gettata nel stramme di una certa casa disabitata. Doppo puochi giorni uno abbate di santa vita, trovando questo corpo fetido coperto di ogni varietà de vermi brutti e stomegosi, corri presto a la piazza e chiama tutti i zoveni delicati dicendo: "Presto, venette, e mostrarovè una nobilissima creatura; Li giovani, avidi di vederla, andavano inanci a costui, ed aggiunto chœl fu al luoco, levò questo corpo ed apozollo al muro; e dissegli: "O giovani vani, o pazza e stolta brigata!" E qua cominzò dal capo per sino a tutti i membri infimi ad uno ad uno mostrargli i vermi che*

sorzevano dal corpo; onde quegli giovani, considerando la viltà di questo mondo, se convertirono a Dio.

Slični tekstovi: *Johannes Gobi Junior, Scala coeli*. [ur. Marie-Anne Polo de Beaulieu], Paris 1991.: Centre national de la recherche scientifique str. 630; *Arnoldus Leodiensis, Alphabetum narrationum*. [ur. Colette Ribaucourt, u tisku], Turnhout 2008: Brepols; *Vitae patrum* [Patr.lat. 73 col. 744, n° 11 ; col. 878-879, n° 22].

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito; Introduzione, R. Mordenti*. Galatina 1993: Congedo. *Quaresimale in volgare*, str. 128-129.

7. *Jedan fratar okusi jedan znak muke paklenske (25d/6- 26a/15), str. 50-51*

Čte sê v ži//voti s(ve)tiĥ o(ta)съ Da bihota// dva mladca vërna tovar//iša · našadša sê edanъ danъ// onba ta dva na pripovidanĥ//i slišašê navičujuĥi od t//êškoĥ mukъ paklêniĥ Edanъ// od niju kako smijuĥi se špota//še · a drugi li boeĥi se do ma//lo danъ učini sê rêdovnikъ// Prigoda se tomu prvomu s//mrtъ a tovariš ta ki biše f//ratarъ prošašê g(ospo)dina bog//a da bi mu dalъ viditi v ka//kovi stanĥi bila bi duša// nêgova tovariša I ednu no//ĉ mu se êvi A on ga opita g//ovoreĥi Kako stoišъ A onъ rê//ĉe Zlo I reĉe fratarъ Esu l//i toliske muke kolike se gov//ore tamo O bratê · reĉe ta os//ueni Vsi êzici kê e b(og)ъ učin//ilъ i ki ote biti nê bi mogli// navistiti mukъ pak'leniĥ · i// reĉe ta fratarъ bih li ja m//ogalъ ko zlamn'e viditi o//d tiĥ mukъ ali ku priliku · R//eĉe ta osueni · bi Oĉêš li t//aknuti ali vidjeti Odg(o)v//ori ta fratarъ Ne ĉu vidit//i zaĉ sanъ str(a)šlivъ tude// biĥ od str(a)ĥa umrlъ · Ne biĥ o//tilъ ni slišati zaĉ samъ m//lêdanъ · Ni okusiti zaĉ samъ// tamna štumika da ĉin me ma//lo obonati A ta osueni odk//ri · a · (= 1) plaĉъ v ki b(i)še obvitъ t//rъ ispusti is sebe · a · (= 1) nêĉis//tъ smradъ nêpodnosamъ i ta//manъ da vsi oni fratri ki ond//i stahu potikahu k(a)ko manen//i i gredihu kriĉeĥi i ne moga//hu ni ednu pomoĉъ naiti · tol//iko da ostaviše ono mesto i// do današni dan' e pusto ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 21

Tekst: *El se recita nella Vita d'i santi padri. Erano dui giovani nobeli compagni, che trovandosi un giorno in una predica, sentirono narrare de la gravezza de le pene infernale. Uno di quegli quasi ridendo se ne facea beffe; l'altro, pur temendo, indi a puochi giorni fêcesi religioso. Quello chi era rimanuto in seculo venne a morte. El compagno monaco lo priega ch'el glie*

rivelasse poi qualche cosa del suo stato. Una notte gli apparve, e dimandato come stava, risposi: "Male!". Disse el monaco: "Son invero tante pene quante se dicono?". "O fratello – disse questo dannato – tutte le lingue che Dio ha creato e crearà non sarebben sufficiente a narrarle". Risposi il monaco: "Non potrebbe io aver qualche notizia, over esperienza?". Dice questa anima: "Sì, bene. O vottù toccar o veder?". Resposi el frate: "Non voglio vedere perché son timido, e dall'altro morirebbe; non sentire, perché anco son debile; non gustare, perché ho tristo stomaco. Ma fammi odorare, e meno che poi". Questo dannato apre uno mantello, nel quale era involato, e lassò ussire da sé tanta puzza intollerabile e pestilenze, che tutti i monaci del luoco zavariavano come pazzi e andavano cridando, non trovando alcun rimedio; in tanto che furono consigliati abandonar quel luoco e andar da largo ad abitar; e cossì fecerono.

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito; Introduzione, R. Mordenti. Galatina 1993: Congedo. Quaresimale in volgare, str. 129.*

8. *Rajska ptica (fol. 27d/34-28a/1), str. 54-55*

Čte se v živ//ote s(ve)tiħ o(ť)cb da b(i)še ·a· (=1) frat//arħ mnogo tentanħ vratit s//e na sa svitħ videči si imi//ti velike trude · i nigdare// ne ednoga utišenē ne imiše v// redu Niki d(ь)нъ izlizši is ko//more pride na ednu polanicu// zelenu i tu ·a· (=1) ptičakħ poča// peti s tolikomi želami i s// slatkostju da biše frata//rħ vanħ is sebe Ta ptičkħ v//lizē vħ ·a· (=1) gvozdacħ gus//ť · a fr(a)tarħ posledovaše v//suda pête toga ptička I// sta slišēči pête toga p//tička v tomħ gvozdi letħ// ·s· (=200) ni pħjuči ni jiduči · i svitē// negove bihu nove k(a)ko prvo V//rativši se paki v molsvstirħ// naide vse promineno opata k//uče i fr(a)tre i vele sē čudov//aše · i povida imħ vsē po redħ// i pr(o)č(a)ê I to bi anj(e)ħ po voli b//ožasvenoi za nasititi d//(u)šu telesnu nkolko malo v// priliku onoga nasičenē pln//oga ko oče b(i)ti va otočastv//i kada budemo v dobri večn//omħ ko ne more se sada držati// Zato r(e)če ap(osto)ħ pav(e)ħ Oko ne// vide ni uho sliša ni na srce// ě(lovê)ku more priti ča e pripravilħ// b(og)ħ ljubečimħ nega I ta ričħ g//anu onoga dobroga ribara p//etra da r(e)če G(ospo)d(i)ne dobro e na//mħ ovdi b(i)ti ako ti očišħ i pr//očaê ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 25

Tekst: *El se lege ne la Vita d'i santi padri ch'egli era un monaco molto tentato de tornare al mondo, vedendose aver grande fatiche e mai niunno contento in la religione. Un giorno ussiva de la camera e vienni in un prato*

virente: ecco, un ucellino cominzò a cantare con tanta suavità e dolcezza ch'egli era lo monaco fuori di sé. Questo animaletto intrò spessissimo; el monaco sequitò el canto di questo bestiolo; stetti ad aldire la voce di questo ucellino in quel bosco anni duecento senza manzare e bere, e le sue vestimente erano nove comme prima. Retornando poi al monastero, trovò, ogni cosa mutata: la casa, lo abbate, i frati, la brigata. Maravigliandose forte, raccontò ogni cosa per ordine, etcetera. Questo fu l'angelo, per volontà divina, a saciare per puoco l'anima umana in figura di quella sacietà piena che serà in patria, quando avremmo i beni eterni che al presente non se possono tenere.

Slični tekstovi: *Johannes Gobi Junior, Scala coeli*. [ur. Marie-Anne Polo de Beaulieu], Paris 1991: Centre national de la recherche scientifique str. 556; *Die Exempla aus den Sermones feriales et communes des Jacob von Vitry*. (Sammlung mittellateinischer Texte 9). [ur. Joseph Greven], 19, Heidelberg 1914; *El libro des los Exemplos*. [ur. Pascual de Gayangos y Arce]. U: "Ders. Escritores en prosa anteriores al siglo XV". Madrid 1860: Biblioteca de Autores espanoles, str. 110; Johannes Pauli, Schimpf und Ernst [Bolte, 1924], 562.

Cf. Aarne-Thompson 471 A; Tenèze, t. IV/1, str. 278.

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito; Introduzione, R. Mordenti*. Galatina 1993: Congedo. *Quaresimale in volgare*, str. 133.

Komentar: Najstarija potvrda prilike je u sermonu Mauricea de Sullya: cf. Robson, Charles Alan: *Maurice of Sully and the Medieval vernacular Homily; with the Text of Maurice's French Homilies from a Sens Cathedral Chapter MS*. Oxford 1952: Basil Blackwell, str. 124-127; Bremond, Claude, Le Goff, Jacques i Schmitt, Jean-Claude. *L'Exemplum*. (Typologie des sources du Moyen Age occidental 40), Turnhout 1996: Brepols, str. 91.

9. Remeta i đaval (32c/17-d/22), str. 64

Biše ·a· (= 1) s(ve)ť o(ta)ć v pus//tini i gredući ·a· (= 1) danь po gv//ozdu susrite ·a· (= 1) danь edn(o)g/a mladca lipo oblčena i n//arešena i ta mladacь pozd//r(a)vi toga remêtu · i ta s(ve)ti// o(ta)ć poz(ь)na v d(u)hu da e d'êva//ľ · i reče mu ·ti budi zlo pri//šalь ča tu činišь nevernice// krženski (*sic!*) Odgov(o)ri mu ta m//ladacь · oču ti povidati v//su istinu Êsamь edanь d'ê//valь i na pol samь dišpêranь// stal samь ·j· (= 30) letь na poštu// ednoga starca proklêtog//a skupa · ožurnika · tata · g//ltuna i preljubodeinika ki p//sovaše b(og)a i s(ve)tiň · i vsê to// vrimê samь stratilь otiju//či udaviti ga ednu nočь i n//isamь mogalь Reče ta remê//ta Začь ti nisi mogalь to//ga učiniti budući onь

t(o)l//iko nečistъ i smrdečъ Odg(o)v//ori ta dêvalъ Onъ vsaki d//aň govori prvo nerъ grê s ku//če ·v· (= 3) o(tъ)če naše i ·v· (= 3) zdrave ma//rie · i čini ·v· (= 3) križe na sêbi i t//oliki v' večerъ kada grê do//momъ i inoga dobra onъ ne čini n//a vomъ sviti I vêče krat sa//mъ važiġalъ kuču da bih g//a mogalъ prehiniti da bi za//bilъ to učiniti nigdarъ ni//samъ mogalъ · zato odluči//l samъ moju sriču z družim//i kušati · i tude sê onъ d'êv//alъ dili od nêga I ta s(ve)ti// o(tъ)съ poidê k tomu č(lovi)ku i povi//da mu vse · onъ promini svoe ž//ivlen'e na dobro i bi spasenъ ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 29

Tekst: *Era una volta uno santo padre nel deserto, e andando per lo bosco se scontrò in un bello giovane ben vestito e adornato. Questo giovane saluta lo eremita. Questo santo padre connope in spirito ch'egli era el demonio, e dissegli: "Sei tu el mal trovato. E che vattù fazando, traditore de'cristiani?". Disse questo giovane: "Io te dirò el vero. Io son mezzo desperato. Son stato XXX anni a posta de uno vecchio maledetto, avaro, usuraro, ladro, guloso, lussurioso, biastematore de Dio e de li santi. Tutto questo tempo ho gettato per strangolarlo una notte, e mai no ho possuto". Disse lo eremita: "Perché non hai tu possuto, essendo lui tanto scelerato e pestilente?". Risposi el diavolo: "Costui ogni giorno, inanci ch'el esca da casa, dice tri Pater noster e tri Ave Maria e facesi tre croce; e cossì la sera, quando el viene a casa: altro bene non fa lui in questo mundo. Assai volte glie ho impenzato fuoco in casa, per dargli nogia ch'el se dimentica questo bene, e mai non lo ho afferrato una volta sola. Pertanto determino provar mia ventura con altri". Incontante partito fu questo diavolo, el padre santo andò da quello zentilomo e dichiarolli el fatto. E subito el mal usato mutò vita.*

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito; Introduzione, R. Mordenti.* Galatina 1993: Congedo. *Quaresimale in volgare*, str. 143.

10. Drvo posluha (35a/28-b/23), str. 69

Čte se v životi s(veti)hъ o(ta)съ d//a ·a· (= 1) opatъ s(ve)ta života ote//či skusiti posluhъ ednog//a svoga fratra poide v(ъ) ed//aň gvozdac trъ vsadi on(ъ)d//i edno suho drivo i z'va t//oga svega frat'ra i reče mu Poi dai i zalivai vsaki d//aň ono drivo suho dokle pl//odъ učini A onъ od'govori z d//obre vole o(tъ)če nêr mnuči ni go//voreči Suho e to e edna manen//iê dapače vsaki danъ noša//še ·b· (= 2) kabla vodê z most(i)ra// van' gvozdъ a b(i)še dal(e)ko ·b· (= 2) m(i)//li od most(i)ra i to čini za ·v· (= 3)// leta I na glavu trihъ lê//tъ počê to drivo

cvasti i// učini list'e i plodi Poide// fratarь k tomu drivu i naid//e ta plodь ·v· (= 3) êbulke Vze e// tud'e i ponese e v mostirь te//kuçi veselo i prikaza e opat//u govoreçi Otče ovo tvoi// stulpь suhi učinil e plo//dь Opatь priêmši te ·v· (= 3) êblke// lipe rumene i poide v crikav'// gdi bihu vsi fratri tr j//im' reče Bratê môe primite p//lodь od driva od psluha ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 32

Tekst: *Se recita in le Vite d'i santi padri che uno abbate santissimo volsi provar la obbedienza de uno di suoi monaci. Andò in un certo boschetto e piantò un ligno secco in mezzo di un prato, e, dimandato quello frate, gli disse: "Fa che ogni giorno tu adacqui questa pianta, per sino che la faza frutto". Costui risposi: "Volentera, padre". Non murmurò, né ancora disse: "Egli è secco; questo me pare una paccia". Niente; anzi ogni giorno portava dui segge di acqua dal monastero per sino a quel bosco e prato, tra i quali luochi gli sonno dui migliari. E questo feci per sino a tri anni continui. In capo del terzo anno questo ligno comminzò a fiorire, feci foglie ed anco frutto. Vienne el frate a questo àrboro e trova questo frutto, cioè tri pomi. Li prende subito e pòrtagli al monastero correndo tutto allegro; presenta questi tri pomi a l'abbate dicendo: "Padre, ecco, il tuo àrboro ha fatto frutti!". Lo abbate prende questi frutti coloriti e begli, e vanne a la chiesa dove erano i monaci assunati e li dice: "Fratagli mei, tollete de li frutti de l'àrboro de la obedenzia". Ecco, adunque, quanto è bella cossa obbedire presto, voluntera, senza murmurare.*

Izvori: *Vitae Patrum* [Patr. lat. 73], col. 823, n° 12; col. 948, n° 3.

Slični tekstovi: *Johannes Gobi Junior, Scala coeli*. [ur. Marie-Anne Polo de Beaulieu], Paris 1991: Centre national de la recherche scientifique, br. 762; *Caesarius Heisterbacensis. Caesarii Heisterbacensis Monachii Ordinis Cisterciensis Dialogus Miraculorum*. [ur. Josephus Strange]. Bonn-Köln-Bruxelles 1851: Sumptibus J. M. Heberle, str. 10, 35; *Arnoldus Leodiensis, Alphabetum narrationum*. [ur. Colette Ribaucourt, u tisku], Turnhout 2008: Brepols.

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito; Introduzione, R. Mordenti*. Galatina 1993: Congedo. *Quaresimale in volgare*, str. 147.

11. Nezahvalni sinovi i kćeri (35c/16-d/7), str. 70

E//dna žena v kartaini po smt//ti muža svoga osta z dê//sêť dit'ce ·ž· (= 7) sini a ·v· (= 3) hçe//re I ti sini i hçere velê bih//u teški toi materi ne dadih//u

ei nigdarъ ni ed'noga utêš//en'ê nego vazda činahu su//protivъ onomu ča ona zapov//idaše Slišitê vi sini i h//čere ričъ strašnu Edanъ da//nъ budući ta mati sr'dita// za neposluhъ prokle ihъ gov//oreči · Ê prosimъ b(og)a da bih va//sъ vidila po svitu teško// hodeći · O veliki sudъ g(ospo)d(i)n//a b(og)a tud'e biše vsi paral//itici i hodeći drhtahu v//simi udi i videći da su v//semu gradu mrski i teški r//astekoše se po v'sêmъ svit//u š'têntajući · I pripov(i)dajuč//i · a · (= 1) danъ sveti agustinъ v// ed'nom gradu blizu kartai//ne biše pripêlani ondi · v · (= 3) od// nihъ I ondi učini lipo pokaran//e vrhъ toga ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 33

Tekst: *Una matrona cartaginese, poso la morte del marito, rimasi cum dieci figlioli, sette mascoli e tre femine. Or questi figlioli ed anco le figliuole molto erano molesti a questa madre; non glie dasevano mai uno contento, ma sempre faceano el contrario de ciò ch'ella iè comandava. Notate, vui figliuoli, aldete cossa terribele. Un giorno la madre, essendo corrozata per la loro innobedenzia, glie maledisse dicendo: "Io prego Dio che ve veda andare ramenghe per el mondo!" O grande iudicio de Dio! Incontinente divenero tutti paralitici, e andavano tremando da tutti li membri. Vedendo che a tutta la terra erano fastiditi e sprezzati, discorrevano per tutto el mondo stentando. Predicando santo Augustino in una cittade prossima di Cartagine, glie furono menati tri de questi, etcetera: ne fece bella ammonizione e cura.*

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito; Introduzione, R. Mordenti.* Galatina 1993: Congedo. *Quaresimale in volgare*, str. 148.

12. *Krpo i novčar (38a/7-26), str. 75*

Ti imašъ priliku o//dъ onoga ubogoga postola//ra ki poêše va dne i v noći · s//usedъ nemu biše edanъ · boga//tъ plemênitъ č(lovi)kъ ki vazda// grediše v kuču žalostanъ// i srditъ tъ zavieše tomu// postolaru · I edanъ trat mu// vrže · i · (= 20) dukatъ v hižu v' ed//noi mošni · Ta našadši tê p//inezi sakri e p(o)d slamu · poče opetъ peti · paki spomenuvš//i se na pinezi ostavlaše p//et'je tъ grediše · d · (= 5) kratъ · e · (= 6)// kratъ na danъ gledati e boe//či se da mu e gdo ukrade · ta// plemenitъ č(lovi)kъ gredući domo//mъ ne čuêše večъ pojući tr ga// opita · začъ veče ne poeš · a onъ// nemu povida vse · I proč(a)ê ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 36

Tekst: *Tu hai lo exempio di quel povero calzolaro chi cantava tutto il giorno e la notte; vicino a lui stava un ricco zentiluomo chi sempre vegneva a*

casa malenconico e bizzarro, etcetera: avea invidia a costui. Una volta el gettò vinti ducati per un buco in un sacchetto in casa di questo povero. Costui, trovato questi dinari, va e ascondegli sotto la paglia. Comminza poi a cantare e subito, ricordandosi de li denari, lassava el cantare, e quattro e cinque volte el giorno andava a vedere i denari, con paura sempre di perdergli. Il gentiluomo viene a casa e non sente più cantare questo povero. Uno giorno glie domanda la caggione. (Dirai qui a tuo modo, etcetera).

Izvori: *Vitae patrum*, 503.

Slični tekstovi: *The Exempla or Illustrative Stories from the Sermones vulgares of Jacques de Vitry*. [ur. Thomas Frederick Crane], The Folklore-Society Publications XXVI:66. London 1890: Nutt; *Stephanus de Borbone, Tractatus de diversis materiis praedicabilibus*. [ur. Albert Lecoy de la Marche], 409. Paris 1877; *Arnoldus Leodiensis, Alphabetum narrationum*. [ur. Colette Ribaucourt, u tisku], Turnhout 2008: Brepols; *Johannes Gobi Junior, Scala coeli*. [ur. Marie-Anne Polo de Beaulieu], 463, Paris 1999: Centre national de la recherche scientifique.

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito; Introduzione, R. Mordenti*. Galatina 1993: Congedo. *Quaresimale in volgare*, str. 152.

13. Nezahvalni sin (43a/28-c/5), str. 85-86

Ne bili strašanъ sudъ// boži na letъ negovihъ ·č·u·l·v· (=1453) v(ъ) ednomъ gradu ki se zov//e montana v stranahъ odъ is//rie (*sic!*)⁴⁸. Edanъ s(i)nъ mnogo zalъ i ne//čistъ imiše svoga o(tъ)ca do//bra stara i uboga · gusto// kratъ prihoêše domomъ i ne nah//aêše · kruha ni vina · Nigda im//iše ko koli almuštvo · mnogo// kratъ prihoêše k tomu svoem//u sinu tlcîše na vratohъ i// reciše negova žena · ovo e v//ašъ o(tъ)съ a onъ reciše · ča oče ta// vragъ čînъ da pride gori dai// mu malo kruha i vina kruto// vođna kak(o) se čini ditci · I t//a staracъ imiše strpljenje i// veče kratъ učini tako · Edanъ d(ъ)nъ kupi ta sinъ ednoga dob//ra koruna i sideći za stol//omъ i otijuč ga jîsti dobro// pripravna i tepla · žena zla// i nadahnuta dъêvlomъ rečê O dai sada ni totu tvoga// o(tъ)ca · i reče mužъ · mani e drago// očemo toga koruna smiromъ// izisti · totъ nigdo tlcê n//a vratohъ · Pogleda i vidi// tot(ъ) e nega o(tъ)съ i reče · Ovo e dъ//êvalъ prokleti ča oče vîjъ// roi v zalъ časъ otvor(ъ) mu vt//ata I vъ tomъ rožastî sakri//še koruna v(ъ) ednu škrinju i da//še ubogu starcu malo · kru//ha i sira i malo vina i

⁴⁸ U tekst pogrešno piše *isrie* umjesto *istrie*.

činah//u mu prešu da bi jilь v reda// i spraviše ga s kuče · I kako bi o(ть)сь vani tako sinь poteče k š//krini po kopuna i otvori plad//nê i tudie ž nihь skoči edna//žaba velika i strašna i pri//ê se obraza tomu sinu · vsi// likari i likarie nisu mu e mo//gli nigdare odneti odь obra//za i izila mu e vasь obrazь// i bi vasь gubavь toliko da// ne mogaše živiti mei ljudi ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 37

Tekst: *Era una cittade chiamata Montana, tra le parte dell'Istria, uno figliolo assai scelerato e vicioso: avea suo padre bono, vecchio e povero. Spesse volte ch'el venea a casa, non trovava ne pane né vino; alcune volte quando el batteva all'usso di questo figliolo artefice ricco, dicendogli la donna: "Egli è vostro padre", lui rispondeva: "Che vole ora questo diavolo? Fallo vegnir suso". Davagli un poco di pane e vino adacquato, comme se fa ai puti; e avea pazienza. Quattro o cinque volte feci cossì. Un giorno comprò costui un bon capone, e quando sonno a mensa per manzarlo ben studiato e caldo, dice la donna cattiva istigata dal diavolo: "Or pur non è qui ora vostro padre". Dice el marito: "Son ben contento: se'l galderemmo in nostra pace". Eccoti, el iè battuto a l'usso: guarda e vede che iè el suo padre, e dice: "E che'l diavolo è questo vecchio maledetto! Che volete vui? Or va, aprigli l'usso". Ed in quello andare ascondeno el capone in una cassa a danno al povero vecchio del pane e un puoco di caso, e fanno a lui grande istanzia ch'el manzi presto, e poi li danno comiata. El figliolo, andato via el padre, corre a la cassa per el capone, apre li piateli, ed ecco da quegli se leva un rospo grande e terribele e ie salta nel viso. Quanti medici e quante medecine furon mai non poterono levarglielo da dosso: iè manzò tutta la faccia e divenne tutto leproso sì fattamente ch'el non potea vivere fra la gente.*

Slični tekstovi: Caesarius Heisterbacensis, *Dialogus miraculorum*, VI, 22; Arnoldus Leodiensis, *Alphabetum narrationum*. [ur. Colette Ribaucourt, u tisku], Turnhout 2008: Brepols; Johannes Gobi Junior, *Scala coeli*. [ur. Marie-Anne Polo de Beaulieu], 534, Paris 1991: Centre national de la recherche scientifique; Grimm, 145.

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito; Introduzione, R. Mordenti*. Galatina 1993: Congedo. *Quaresimale in volgare*, str. 162.

Literatura: Berlioz, Jacques. "L'homme au crapaud. Genèse d'un exemplum médiéval". U: *Tradition et Histoire dans la culture populaire. Rencontres autour de l'oeuvre de Jean-Michel Guilcher*, (Documents

d'ethnologie régionale, vol. 1), Grenoble 1990: Centre alpin et rhodanien d'ethnologie, str. 163-203; Leclerc, Victor. *Histoire littéraire de la France*. t. XXIII, str.193; Delarue, Paul i Marie-Louise Tenèze. *Le conte populaire français. Catalogue raisonné des versions de France et des pays de langue française d'outre-mer: Canada, Louisiane, Îlots français des Etats-Unis, Antilles françaises, Haïti, Ile Maurice, La Réunion*. Paris 1985: Maisonneuve et Larose, t. 4/1 str. 52, 84, 288-290.

14. *Nezahvalna kći (43c/29-d/5), str. 86*

Edna hći srdita vazda b//iše nêčista matêri svoei// govoreçi ei riçi nečiste ve//če kratъ · i kada umri ta hći b//i vidêna vsaki d(ъ)нъ ·ž· (=7) kratъ// kada zvonahu ure kanoniča//ske s' ednu kačku dlgu ka ei// se bišê obvila · okolъ gr'la// i glavu kladišê v(ъ) usta// toi zloi hçeri i sni ei êzikъ// do korena · i na konacъ ·ž· (=7) lêtъ z//gibe to vidênie ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 38

Tekst: *Tu hai l'exempio nel libro De septem donis, quella mirabile visione: una figliola superba di continuo era ribella a la madre, dicendogli parole iniuriose più volte; morta che fu questa figliuola, ogni giorno sette volte era veduta, quando sonavano le ore canoniche, con una bissa longissima voltata cerca al collo, e lo capo metteva in bocca di costei e manzavagli la lingua insino a le radice. In capo di sette anni disparve quella visione.*

Slični tekstovi: *Johannes Gobi Junior, Scala coeli*. [ur. Marie-Anne Polo de Beaulieu], 536, Paris 1991: Centre national de la recherche scientifique.

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito; Introduzione, R. Mordenti*. Galatina 1993: Congedo. *Quaresimale in volgare*, str. 163.

15. *Zlo odgojeni sin (44b/13-33), str. 87*

Ti imašъ na tu pritçu on//u priliku od' onoga s(i)na zal//oga ki vazda kradiše nig//da êblku nigda ļae nigd//a kokošъ trъ prnesišê domomъ · o//(ta)съ se smiêše govoreçi dite// e · Paki ukradiše ·v· (= 3) soldinê// a nigda ·g· (= 4) nigdar ga o(ta)съ nê// karaše · ednu noç se naide da p//okrade vele pinezъ v kuçi ed//noga tršca i bi postavlê//нъ v tamnicu i osuenъ na semr//тъ da ga obise I kada ga pê//lahu na višala prizva k s//êbi o(тъ)ca svoego govoreçi m//u O(тъ)če moi kušni me priê nere u//mru i pritisnuvši k sebi o(тъ)c//a svoego odgrize mu

êzik// govoreçi O o(т)če zali i never//ni za tvoï uzrokъ mremъ ovu n//epočtênu smrtju I pročaê ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 39

Tekst: *Tu hai qua a proposito quel notabele exemplo de uno figliuolo chi ogni giorno robava, ora un pomo, ora una gallina, e portava a casa, e lo padre rideva dicendo: "El iè puto!"; ora robava tri soldi, ora quattro e mai el padre nol riprendeva. Una notte se trovò a robare in casa d'uno mercadante: fu preso e messo in prigione. Se finse volere el padre, quando andava alla forca, e basandolo e' li tagliò el naso cum li denti dicendo: "O padre, traditore, per tua cagione sî vilmente moro", etcetera.*

Slični tekstovi: *The Exempla or Illustrative Stories from the Sermones vulgares of Jacques de Vitry.* [ur. Thomas Frederick Crane], The Folklore-Society Publications XXVI:287. London 1890: Nutt; *Stephanus de Borbone, Tractatus de diversis materiis praedicabilibus.* [ur. Albert Lecoy de la Marche], 43. Paris 1877; *Arnoldus Leodiensis, Alphabetum narrationum.* [ur. Colette Ribaucourt, u tisku], Turnhout 2008: Brepols.

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito; Introduzione, R. Mordenti.* Galatina 1993: Congedo. *Quaresimale in volgare*, str. 164.

16. *Car Teodozij učini pokoru (49c/10-31), str. 98*

Eda//нъ tratъ teodozii c(a)гъ budu//çi zgubilъ boï rassrdivš//i se pobi množastvo svojihъ// graêнъ · rakъ pride v milanъ ·a· (= 1)// danъ nedilni oteçi vniti v// cr(i)kavъ · s(ve)ti amb'rozii ga izi//gna is cr(i)kve govoreçi ·vanъ// vanъ d'êvle · vidivši to t//eodozii c(a)гъ reče mu · i dav(i)d' e// učinilъ preljubodêistvo i u//boistvo · tud'e mu reče ambro//zii · ako si ga poslêdovalъ// v zabluenji posledui ga// i v pokaran'i samoga sebê S//lišavši to c(a)гъ postavi se// v plačъ i učini očito pokoru// Paki bi narêeno da ni edanъ ni//ma osuenъ biti na sêmrтъ do// ·m· (= 60) danъ od ke koli hudobê bu//dući da minuvši srditos//тъ č(lov)kъ tiho i mirno sudi ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 42

Tekst: *Una volta Teodosio imperatore, avendo perduto in fatti di guerra, per rabbia ed ira feci morire molti suoi cittadini; poi venne a Milano, e lo giorno de la domenica volea intrare in chiesa. Santo Ambrosio el scacciò fuori dicendoli: "Fuori! Fuori!, diavolo!" Vedendo questo lo imperatore iè disse:*

"David ancora commise adulterio ed omicidio". Allora Ambrosio disse: "Se tu lo hai sequitato errante, sequitalo eziandio corrigente se stesso". Alduto questo parlare, se mise in lacrime e feci pubblica penitenzia; poi fece statuto che niuno fusse iudicato a morte inanci quaranta giorni de qualunque delitto commiso, over iniuria fatta, acciò che, passata la ira, l'uomo in quiete di mente meglio iudicasse.

Slični tekstovi: *Jacques de Voragine: Légende dorée*. [ur. Vincent Bardet i Jean-Louis Schilege], Paris 1998: Seuil, str. 223-224.

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito: Introduzione, R. Mordenti*. Galatina 1993: Congedo. *Quaresimale in volgare*, str. 173.

Prijevod: *Jacques de Voragine, Légende dorée*. [ur. Alain Boureau,], Paris 2004: Gallimard, str. 310.

17. Jedan pop sagriješio u predvečerje Božića (61a/26-b/22), str. 121

Čte se v koronika//hъ v(a) vrimê karlamana ·a· (=1) niki// porъ od' ene velike plebanie n//a navičere božića bišê učii//nilъ grihъ s(ъ) ednu orčênu bl//udnicu · i služêci prvu mi//su v noči otijuči priêti hl//êbъ božastveni i nebeski O b//(ož)e O b(ož)e ne mišlašê ta porъ niš//tare a plкъ čekaše · i tud'e prii//de edna golubica s nebêsъ s velikimъ potresomъ i popi k//rvъ s kaleža i ponesê vanъ o//štiju posvečenu · ostašê v//si prestrašeni Služeči t//a porъ drugu misu pride op//etъ ta golubica i ponesê t(ъ)//ja oštiju popivši krvъ k(a)ko pr//vo · porъ r(a)zumivši svoi bl//udъ tud'e poide k(a) ednomu prii//povidavcu ki pripovidaše// vanomъ gradu i s slzami i p//lačemъ spovida svoi grih// I buduči na treti misi prii//leti golubica i prnese vs//e ča biše odnesla. i bi sliš//anъ ·a· (=1) glasъ v(ъ) aeri k' vsimъ on//imъ ki bihu v cr(i)kvi govor(e)či// ovomъ zakonomъ Vidite li ko//liku močъ ima s(ve)ta spovidъ// da e milostъ isprosila to//mu popu ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 43

Tekst: *El se legge ne le croniche che nel tempo di Carlo Magno uno certo priete di una buona parrocchia ne la vigilia di Natale avea commesso peccato cum una pubblica galioffa; celebrando la prima missa di notte, volendo ricevere el pane celestiale e divino – o Dio, o Dio! ... non poteva. El populo aspettava; ed eccoti una colomba descesi dal cielo cum uno terremoto e bevetti el sangue del calice e portò via l'ostia consacrata. Rimangono tutti*

stupefatti! Procede a la secunda missa; e simelmente la columba portò via l'ostia col sangue bevuto. El sacerdote, intendendo el suo errore, va presto ad uno predicatore chi predicava in quella terra e cum lacrime e pinati confessò el suo peccato. Nella terza missa descese la columba e riportò tutto ciò che l'aveva portato via. E fu alduta una voce ne l'aere da tutti che erano in chiesa, cioè: "La confession impetra misericordia!"

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito; Introduzione, R. Mordenti.* Galatina 1993: Congedo. *Quaresimale in volgare*, str. 195-196.

18. *Đavao i grješnik koji se je pokajao (61d/12-62a/12), str. 122-123*

Biše ·a· (= 1) nečistъ i hudoban'// č(lov)kъ ki biše učinil · živlen'e// s(ъ) ednimъ d'êvľomъ · i večê kra//tъ v kipi tel'snomъ govora//še š nimъ i opčâšê Niki tratъ// svečasta se poiti v nike b//anъe · to činašê d'êvalъ za o//teč ga udaviti nigdi · tako greduči mimo neke cr(i)kve re//če ta nebožacъ · počekaî mê m//alo ja oču viditi ča sê č//ini v(ъ) voi cr(i)kvi · rečê mu d(ъ)êv//alъ · poi vred se vrni · ta boe//či sê d'êvla i poznavši s//voe teške gr(i)he vnide v cri//kav' i naide ednoga redovn(i)ka// komu spovida vse svoje g//rihe · a d(ъ)êvalъ vani stoeči govoraše onimъ ki vnutarъ g//redihu recite moemu tovar//išu da gre brzo I na konacъ t//a buduči se spovidalъ pri//de vanъ · rečê mu d(ъ)êvalъ · esi// li vidilъ vnuti moga to//variša · on mu odgovori · ê s//am onъ koga pitašъ Odgov//ri d(ъ)êvalъ govoreči Ni to i//sto Reče mu ta kako me ti ne// znaš · ê samъ petarъ tvoî pri//êtelъ da istina e ê sam se i//spovidalъ Onъ tratъ odg(o)v//ori kričêči O neverničê O krs//t(ъ)ênine tate ti si me prêhini//lъ · i tud(ъ)e s(ъ) ednimъ smradomъ// strašnimъ pobize t(ъ)ê a onъ ne//božacъ bi osloboenъ ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 44

Tekst: *Nota uno bello exempio. Era uno scelerato e molto vicioso chi, avendo contratto grande familiarità col diavolo, più volte cum lui parlava e conversava, ed in forma umana caminava cum lui. Uno giorno se consiliavano andare a certi bagni (e questo faceva el diavolo per voler affogar costui): camminando passavano inanci una certa chiesa. Dice questo poverello: "Deh, aspetta uno puoco, io voglio veder ciò che se fa in questa chiesa." Dice lo Inimico: "Va, ma ritorni presto." Costui, timendo el diavolo e cognoscendo li sui peccati esser gravi, intrò in chiesa e trovò uno religioso, col quale el confessò i suoi peccati. El diavolo di fuori diceva a tutti quelli che intravano:*

"Dicete al mio compagno ch'el torna presto." Or finalmente costui, confessato vieni fuore. Il demonio iè dice: "Avete voi veduto el mio compagno?" Ello risponde: "Io sono quello!" Risponde el diavolo e dice: "Non è el vero!" Dice colui: "Come, non me cognosi tu? Io sono Piero, tuo amico; ma egli è vero ch'io mi sono confessato." Allora il diavolo gridando dicea: "O traditore, o cristiano ladro, tu me hai assassinato!", ed incontinentemente cum puzza terribile se partì, e quello poverello fu liberato.

Slični tekstovi: *Arnoldus Leodiensis, Alphabetum narrationum*. [ur. Colette Ribaucourt, u tisku], Turnhout 2008: Brepols; *Johannes Gobi Junior, Scala coeli*. [ur. Marie-Anne Polo de Beaulieu], 248, Paris 1991: Centre national de la recherche scientifique; Cf. *Ci nous dit. Recueil d'exemples moraux*. [ur. Gérard Blangez], 371, 399, 404, Paris 1978/1986: Picard, SATF.

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito; Introduzione, R. Mordenti*. Galatina 1993: Congedo. *Quaresimale in volgare*, str. 196-197.

19. Sv. Makarij i poganin (74b/27-c/24), str. 147-148

Čtê sê v ž//ivoti svêtiĥ otacъ da s//vêti makarĭjъ hodêci eda//nъ danъ po pustini s palic//u v ruci Starčacъ udri on//u palicu š ednu glavu m//rtvačku i sliša ·a· (= 1) glasъ// O ot'če makariju moli za mê I// pita s(ve)ti makarii · gdo sъ ti// I odgovori ona glava ê sa(mъ)// glava ednoga č(lov)ka pogan(i)na// ki navkupъ z drugimi esamъ// osuenъ va ogni večnomъ I reče// mu makarii · Esu li va nomъ o//gni ki ini nego pogani esu l//i ondi ki krst(ъ)êni · odgovori// ona glava · ako si i jêsu v'//si va ogni nišče mane da krs//t(ъ)êne zali esu zdola pod// nami ·č· (= 1000) sežanъ neprestanno g//ore s s'mradomъ i s vonan'emъ ne//podnosnimъ i s vêliku nêči//stoču · Vasъ danъ i vsu noč'// neprestanno psujuči b(og)a i s(ve)t//ih · Istinnno e da z vrhu nas(ъ)// esu niki krst(ъ)êne ki su se nikoliko boêli b(og)a i esu činili n//iko dobro na sviti · esu osu//eni ere nisu se ispovidali// ni pokore činili za svoe gri//he · da za istinu imaju manju// muku i mani oganъ od vsiĥ i//niĥ ·

Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 45

Tekst: *A tal proposto se legge ne le Vite de santi padri che santo Macario uno giorno, caminando per uno deserto cum lo bastone in mano e vecchiarello, diedi di questo bastone in un capo di un morto, e sentitte una voce che disse: "O padre Macario, priega per me!" Dimandò Macario chi'l fusse. Rispose lui: "Io son el capo di uno gentile e pagano, che insieme cum altri son*

dannato al foco eterno". Disse Macario: "Glie sono in quel fuoco altri, ca pagani? Glie sono alcuni cristiani?" Risposi quel capo: "Sì bene; e benché tutti siamo nel fuoco, nondimeno i cristiani pessimi sono sotto de noi mille passi, continuamente ardenti cum fetore e puzza intolerabile, biastemiando Dio e gli beati tutto el giorno e notte; vero è che sopra noi sono alcuni cristiani, che hanno alquanto temuto Dio e fatto pure alcuni bene al mondo, dannati per non aversi confessato né dogliuto de suoi peccati, ma hanno minore pena e menor fuoco, ca tutti gli altri".

Izvori: *Vitae patrum*, 797-798.

Slični tekstovi: *Arnoldus Leodiensis, Alphabetum narrationum*. [ur. Colette Ribaucourt, u tisku], Turnhout 2008: Brepols; *El libro des los Exemplos*. [ur. Pascual de Gayangos y Arce]. U: "Ders. Escritores en prosa anteriores al siglo XV". Madrid 1860: Biblioteca de Autores espanoles, str. 392; *Le "Speculum laicorum"*. *Édition d'une collection d'exempla composée en Angleterre à la fin du XIIIe siècle*. [ur. Jean-Thiébaud Welter], Paris 1914, str. 339; *Iacopo Passavanti, Specchio di vera penitenza*. [ur. M. Lenardon], Firenze 1925: Libreria editrice fiorentina, str. 9.

Izdanje: Roberto Caracciolo: *Opere in volgare, a cura di E. Esposito; Introduzione, R. Mordenti*. Galatina 1993: Congedo. *Quaresimale in volgare*, str. 224

Komentar: Sličan se egzempal nalazi u istom Caracciolovu korpusu. Cf. Roberto Caracciolo, *Quaresimale in volgare*, 19.

Literatura

- Tommaso ACCURTI, *Editiones saeculi XV pleraeque bibliograpis ignotae*, Firenze, 1930.
- Dario ALBERI, *Istria (storia, arte, cultura)*, Trieste, 1997.
- Philippe ARIÈS - Georges DUBY, *Histoire de la vie privée. 1. De l'Empire romain à l'an mil*, Paris, 1999.
- Serafino Emilio BASTANZIO, *Fra Roberto Caracciolo da Lecce: predicatore del secolo XV*. Pisani, 1947.
- Jacques BERLIOZ, L'homme au crapaud. Genèse d'un exemplum médiéval, U: *Tradition et Histoire dans la culture populaire*, [ur. Christian Abry i Alice Joisten], Document d'ethnologie régionale, vol.11, Grenoble, 1990, 169-203.
- Jacques-Guy BOUGEROI, *Saint Bonaventure et la sagesse chrétienne*, Paris, 1963.
- Jean CHEVALIER - Alain GHEERBRANT, *Rječnik simbola*, Zagreb, 1994.
- Carlo DELCORNO, Pour une histoire de l'exemplum en Italie, U: *Les Exempla médiévaux: Nouvelles perspectives*, [ur. Jacques Berlioz - Marie-Anne Polo de Beaulieu], Paris, 1998, 147-176.
- Dunja FALIŠEVAC, *Hrvatska srednjovjekovna proza*, Zagreb, 1980.
- Eduard HERCIGONJA, *Srednjovjekovna književnost*, U: *Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga 2, Zagreb, 1975, 1-484.
- Paul HERMANT, Le folklore dans l'oeuvre de Thomas de Cantimpré, *Le folklore brabançon* 16, Bruxelles, 1937, 329-393.
- Vatroslav JAGIĆ, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*, Zagreb, 1867.
- Josip KEKEZ, *Leukorn i djevojka bez grijeha*, Zagreb, 1989.
- Petar KOLENDIĆ, Karaćolov 'Quadragesimale' u srpskohrvatskom prevodu, *Godišnjak skopskog Filozofskog fakulteta* vol. 1, Skopje 1930, 169-175.
- Andrej KRUMING, Izdanija glagoličeskoj tipografii v Sene, U: *Senjski glagoljaški krug 1248.-1508.* [ur. Milan Moguš], Zagreb, 1998, 59-104.
- Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, (ur.), *Acta Croatica. Listine hrvatske. Monumenta historica Slavorum meridionalium*, knj. I, Zagreb, 1863.
- Zvonimir KULUNDŽIĆ, Glagoljaška štamparija XV-XVI stoljeća. Kosinj – Senj – Rijeka, *Senjski zbornik*, 2, Senj 1966, 167-308.
- Boris KUZMIĆ, Stupnjevanje pridjeva u Senjskom korizmenjaku, U: *Drugi hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova I*, [ur. Dubravka Sesar - Ivana Vidović Bolt], Zagreb, 2001, 237-241.
- Boris KUZMIĆ, Oblici pridjeva u Senjskom korizmenjaku (1508.), *Senjski zbornik*, 28, Senj, 2001a, 79-104.
- Boris KUZMIĆ, Jezična obilježja Senjskog korizmenjaka (1508.), *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 28, Zagreb, 2002, 87-101.
- Boris KUZMIĆ, Sintaktička obilježja senjskog Korizmenjaka, U: *Glagoljica i hrvatski glagolizam*, [ur. Marija-Ana Dürriple - Milan Mihaljević - Franjo Velčić], Zagreb-Krk, 2004, 647-655.

- María Jesús LACARRA, Pour un *Thesaurus exemplorum hispanicorum*, U: *Les Exempla médiévaux: Nouvelles perspectives*, [ur. Jacques Berlioz - Marie-Anne Polo de Beaulieu], Paris, 1998, 191-213.
- Jacques LE GOFF, *Srednjovjekovni imaginarij*, Zagreb, 1993.
- Martin LUTHER, *Propos de table*, [ur. Aubier Montaigne], Paris, 1992.
- Peter VON MOOS, L'exemplum et les exempla des prêcheurs, U: *Les Exempla médiévaux: Nouvelles perspectives*, [ur. Jacques Berlioz - Marie-Anne Polo de Beaulieu], Paris, 1998, 67-82.
- Tomislav MRKONJIĆ, Novija literatura o Robertu Caracciolu O.F.M.Conv. (c. 1425-1495), U: *Senjski glagoljaški krug 1248.-1508.* [ur. Milan Moguš], Zagreb, 1998, 105-111.
- Anica NAZOR - Branko FUČIĆ (ur.), *Korizmenjak*, pretisak, Senj, 1981.
- Anica NAZOR, Hrvatskoglagoljske inkunabule. U povodu 500. obljetnice brevijara Blaža Baromića (1493-1993), *Croatica*, 37/38/39, Zagreb, 1993, 229-257.
- Marie-Anne POLO DE BEAULIEU, *Éducation, prédication et cultures au Moyen Âge: essais sur Jean Gobi le Jeune*, Lyon 1999.
- Charles POULAIN, 1980. Folklore et mythologie de la grenouille et du crapaud, *Bulletin du comité du folkore champenois*, 131, Reims, 1980, 4-12.
- Rudolf SCHENDA - Étienne de Bourbon, U: *Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung*, [ur. Kurt Ranke], vol. 4, Göttingen, 1983, 511-519.
- Manojlo SLADOVIĆ, *Povesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske*, Trst, 1856. Faksimilno izdanje (ur. Mile Bogović), Gospić - Zagreb, 2003.
- Susan SONTAG, *La maladie comme métaphore*, Paris, 1979.
- Gorana STEPANIĆ, Karakterizacija likova u 'Instituciji' i 'Evangelistaru' – može li lik probiti granice žanra?, *Colloquia Maruliana*, X, Split, 2001, 87-100.
- Rudolf STROHAL, 'Prilike' iz stare hrvatske glagolske knige, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, 21, Zagreb, 1917, 289-272.
- Rudolf STROHAL, 'Prilike' iz stare hrvatske glagolske knige, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, 22, Zagreb, 1917, 257-288.
- Rudolf STROHAL, 'Prilike' iz stare hrvatske glagolske knige, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, 23, Zagreb 1918, 64-124.
- Đuro ŠURMIN, 1898. *Hrvatski spomenici. Sveska I. (od godine 1100.1499). Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium. Acta Croatica (ab anno 1100-1499)*, vol. VI, Zagreb, 1898.
- John THOMAS, The 'Three Unclean Spirits like Frogs', *Herald of The Kingdom and Age to come* 1/4, 1851, 1-7; <http://users.aol.com/bible12/thrfrogs.htm>
- Fritz WAGNER, Studien zu Caesarius von Heisterbach, *Analecta cisterciensia*, 29, 1973, 79-95.
- Jean-Thiebaut WELTER, *L'exemplum dans la littérature religieuse et didactique du Moyen Âge*, Paris/Toulouse, 1927.
- Antonija ZARADIJA KIŠ, Pseudoanimalistički egzempli u glagoljskom Senjskom Korizmenjaku iz 1508. godine, *Senjski zbornik*, 33, Senj 2006, 243-258.

- Antonija ZARADIJA KIŠ, Stella FATOVIĆ-FERENČIĆ, 2007. Bje morija – Glagoljski zapis popa Šimuna Grebla iz 1512. godine, U: *Roč i Roščina*, [ur. Božo Jakovljević], Roč, 2007, 65-72.
- Antonija ZARADIJA KIŠ, 'Književne minijature' u glagoljaškim istraživanjima Rudolfa Strohala, *Svjetlo: časopis za kulturu, umjetnost i društvena zbivanja*, 3-4, Karlovac, 2007, 62-70.

EXEMPLA IN SENJ KORIZMENJAK FROM 1508

Summary

The preserved exempla in glagolitic literature represent an exceptional and little known fragment of the whole, very rich medieval European exempla literary tradition (J. Th. WELTER, 1927).

The exempla in the *Senjski korizmenjak (Lent Book)* belong to the translation of *Quaresimale in volgare*, of the Franciscan brother Roberto Caraccioli (1425-1495) from Lecce. The Senj exempla reflect Caraccili's directions of unifying of oral and written literal expression with the Croatian language and glagolitic alphabet dedicated to laics and priests in a popular, interesting and memorable way which supported popular sanctity as well as everyday ethic and communicative relationship between preacher and believers.

Of 19 exempla in the *Korizmenjak* which we transliterated according to systemised norms and we especially concentrated on the 13th which is known in every western European collection of exempla under the title of *Ungrateful Son*. Our thoughts we concentrated on appearance of the frog and its role and symbolism which it brings to this story.

Keywords: exempla, Senjski korizmenjak